folklor/edebiyat, cilt:19, sayı:76, 2013/4

GAZİANTEP'TE ÇOCUKLARA AD VERME GELENEĞİ

Nevin Balta*

Giriş

Ad bilimi, canlıların, nesnelerin ve kavramların, kısacası çevremizde gördüğümüz ve algıladığımız her şeyin adıyla ilgilenen bilimin adıdır. Ad biliminin özel adlar alanının (İng. Onomastics, Fr. Onomastique, Alm. Onomastik, Namenkunde, Bezeichnungslehre) inceleme alanlarından birini Kişi Adları Bilimi (Anthroponymy) oluşturmaktadır. Bu bilim dalını, dil bilimciler, sosyologlar, halk bilimciler, hukukçular vb. kendi alanlarıyla ilgili yönlerini ele alarak inceler ve sonuçlandırırlar. Kişi adları içine ad, göbek adı, soyadı, takma adlar, sanlar gibi ad türleri girmektedir. Kişi Adları Bilimi bütün toplumlarda kendi içinde bir gelenek oluşturmuştur. Ad verme geleneğinin oluşmasında toplumların kültür tarihleri, birbirlerinden etkileşimleri, bağlı bulundukları dinî, siyasi, sosyal ve kültürel çevreleri, sosyoekonomik yapıları etkili olmuştur. (Sakaoğlu 2001: 9)

Ad hiçbir zaman gelişigüzel seçilmez. Çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim, doğum yapılan yer, doğduğu sıradaki olaylar, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet duyguları, gelenekler, ailenin varsıllığı, yoksulluğu, daha önce kardeşlerinin yaşayıp yaşamadıkları, moda, kültür değişmeleri vb. etmenler adın seçilmesinde birinci derecede rol oynar.(Örnek 1977: 149)

Her milletin kendine has bir ad verme sistemi vardır. Ad verme sırasında yapılan küçük törenler ise aynı milletin değişik birimlerinde bile farklılıklar gösterebilir. Türk toplumun-

* Türk Dil Kurumu Uzmanı.

da dün nasıl ad veriliyordu, bugün nasıl veriliyor? Ad verme gelenekleri ve adlarda zaman içinde meydana gelen değişiklikler hangi nedenlere bağlanabilir? Günümüzdeki ad verme geleneği ile eski gelenekler arasında ne gibi bağ kurulabilir? Tüm soruların cevabını bulabilmek için öncelikle Türk toplulukları arasında ad verme geleneği ile ilgili pek çok ortak motif bulunduğunu belirtmek gerekir.

Eski Türklerde kişinin adını hak etmesi gerekirken daha sonraki dönemlerde bu gelenek etkisini yitirmiştir. Gelenek içindeki bazı motifler, zamanla değişmiş veya kaybolmuş olsa da ad malzemesi, en eski çağlardan günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün de sıkça kullanılan Türkçe kökenli adlara çok eski dönemlerden beri rastlanmaktadır. Bunlar daha çok bitki ve hayvan adlarıyla, tabiattaki canlı ya da cansız varlık adlarıdır. *Balçiçek, Aybala, Asena, Laçin, Böri, Ceylan, Kartal, Tuğrul, Sungur, Şahin, Doğan, Tunç, Demir, Altın, Elmas, Yeşim, Zümrüt* vb. Eski Türk ad verme geleneğinde daha çok somut adlar tercih edilirken İslamiyetin kabulüyle birlikte soyut kavramların da kişi adlarında ağırlıklı bir yer tuttuğu ortadadır. *Fikri, Nur, Lütfü, Kamil, Kadir, Kader, Bayram, Neşe, Mesut* vb.

Türk kültüründe önemli bir yer tutan ad verme geleneğinde Türk kişi adlarının tarihî sürecini kısaca gözden geçirince İslamiyet öncesi Türk kültüründe ad koyma geleneğinin şu şekilde olduğunu görüyoruz: "Eski Türklerde bir çocuğa iki defa ad konulurdu. Bugün bizde göbek adının yerini tutan birinci isim törenle verilirdi. Doğumdan kısa bir süre sonra evde toplanılır, yenilir, içilir, baba, ebe veya toplantının en yaşlı kişisi çocuğa isim verirdi. Ebe de misafirlerden hediye toplardı. Çocuk asıl adını ok-yay kullanıp bir kahramanlık gösterdiği zaman alırdı.

Türk toplumunun yazılı ilk verimi olan Orhun Abidelerinde geçen 44 kişi adından *Likenng, Lisün, Makaraç* gibi Türkçe kökenli olmadığı açıkça belli olan adların yanında, *Bilge, İlteriş* gibi Türkçe adlar çoğunluktadır. Orhun Abidelerindeki kişi adları şunlardır:

Bars, Baz, Bilge, Bögü, Bumin, Bukag, Çaça, Çang, Enik, Esim, Işbara, İlbilge(Hatun), İltiriş, İnel, İsiyi, İstemi Kagan, Kapgan (Kagan), Ku (Sengün), Kül Çor, Kül İrkin, Kül Tigin, Likenng, Lisün, Makaraç, Ogul (Tarkan), Oguz, Ong, Sebig, Silig, Tadık, Taman,Tay, Tonga, Tonyukuk, Tudun, Udar, Yamtar, Yigen, Yollug. Bu adlara bakarak Türklerin henüz Müslüman olmadığını anlayabiliriz.

Türkler İslamiyeti kabul edince yavaş yavaş Arapça, Farsça adlar almaya başladılar. İlk İslami eserlerimizin yazarlarının adlarından da bu durum açıkça görülüyor: Yusuf Has Hacib, Kaşgarlı Mahmud, Edip Ahmet Yükneki'nin adlarında görüldüğü gibi önceleri aydın tabaka ve yönetici kesim arasında başlayan Arapça kökenli adlar giderek halk arasında da yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durumun sebeplerinden biri de İslamiyetteki ad koyma geleneğidir. İslamiyette ad koyma geleneği şöyledir: "İslamda çocuğa ad seçme ve ad koyma hakkı babaya aittir. Baba ölmüş veya hukuki tasarruflardan men edilmişse bu hakkı anne kullanır. Çocuğa ad seçilirken gayet titiz davranılması gerektiğini belirten Hz. Peygamber, "Siz kıyamet günü hem kendi adınızla hem de babalarınızın adıyla çağrılacaksınız. Bu sebeple kendinize güzel adlar koyun" buyurmuştur.

İslamiyeti henüz kabul etmiş Oğuzların *Dede Korkut Hikâyeleri*nde geçen kişi adlarının çoğunluğu Türkçe kökenli adlardır: *Ali, Alp Eren, Alp Rüstem, Aruz, Fatıma, Banu, Basat, Bayındır Han, Begil, Hz. Ebubekir, Bamsı Beyrek, Boğazça Fatma, Budağ, Göne Oğlu Kara Budak, Buğaç Buğaçuk Melik, Burla Hatun, Çan-kız, Çan-Paşa, Ağ Melik, Çeşme Kızı, Dede Korkut, Demür Güçi, Depegöz, Direk Tekür, Dirse Han, Duha, Deli Dumrul, Dundar, Delü Dundar, Dülek Evren, Düzen, Selcen Hatun, Ters Uzamış, Ulaş, Yalançı Osman, Musa, Muhammed, Nuh.*

Hikâyelerde geçen *Muhammed, Hasan, Hüseyin, Ebubekir, Ali* gibi adlar, hikâyedeki kahramanlara ait adlar değildir, gerçek sahiplerini temsil amacı ile kullanılan adlardır. Fakat *Boğazça Fatma, Alp Rüstem, Toğsun Oğlu Rüstem* gibi kahramanlara ait adlar, Türkçe adlara Arapça adlar ekleyerek oluşturulmuş adlardır. Prof. Dr. Muharrem Ergin, *Dede Korkut Hikâyeleri*ndeki kişi adları ile ilgili olarak; "Kitaplardaki şahıs adlarının büyük bir kısmının bile İslami isimler olmayıp Türk adları ve Türkçe isimler olması eserin Türkçe bakımından ne kadar temiz bir kelime kadrosuna sahip bulunduğunu göstermeye kâfidir." demiştir.

*Dede Korkut Hikâyeleri*nde henüz Türkçe kişi adları hâkimken, Müslüman olan Türkler arasında zamanla Türkçe kökenli adlar azalmış ve özellikle Arapça ve Farsça kökenli adlar çoğalmıştır. Türk kişi adları üzerine araştırmaları ile tanınan Rasonyl da bu konuyu şu şekilde işaret etmiştir: "Fakat Türk kavimlerinin tarihinde ancak kısa bir rol oynayan öbür dinlere oranla İslam dinî, orijinal Türk adlarını daha büyük ölçüde silmiştir." (Öztürk 2004: 2346-2347)

Türk kültürünün önemli bir parçasını oluşturan özel ad kapsamına giren kişi adlandırmalarında pek çok etken vardır. Ad verme geleneği bugüne kadar çeşitli yönleriyle ele alınmış, ad seçiminde izlenen yollar değişik yaklaşımlarla sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaların büyük bir kısmında yöresel özellikler gösteren adlar konusuna değinilmemiştir. Bu çalışmada Gaziantep yöresindeki kadın ve erkek adları, anlamları ve veriliş nedenlerine üzerinde durulacaktır. Günümüzde kişi adlandırmalarının genellikle çocuğun doğumundan kısa bir zaman önce veya hemen sonra yapıldığı bilinmektedir. Eski Türk ad verme geleneğinde olduğu gibi, adın hak edilmesi beklenmediğinden, sıralamayı esas alan bir ad verme şekli gelenekte fazla yer tutmamaktadır.

Yüzyıllar içinden süzülen pek çok Türk geleneğinden gelen adlar şu özellikleri taşımaktadır: Allah ve din büyüklerinin adları, tarihten alınan adlar, soyut ve somut kavramların adları, tabiat-coğrafya, hayvan ve bitki-çiçek adları, çocuğun doğduğu zamanı belirten adlar, çocuğun varsa doğumuna vesile olan kişi ya da olayla ilgili minnet ve şükran duygularını içeren adlar, çocuğun son çocuk olması nedeniyle verilen adlar, aile büyüklerinin adları, kafiyeli adlar, aynı kökten veya benzer hece ile yapılan adlar, beğenilen ya da özenilen kişilerin adları, moda adlar, anne ve babanın adlarının birleştirilmesiyle oluşturulan adlar, siyasi tarihle ilgili adlar, kahramanlık adları, gizli güçlerin etkisinden korunmak için verilen adlar, lohusanın odasına ilk giren kişi dikkate alınarak verilen adlar, çocuğun yaşaması dileğiyle konulan adlar, yeni kavramlarla ilgili adlar (geçmişte de o gün için yeni olan kavram adları söz konusudur: *hürriyet, medeniyet, cumhur* gibi), hayat tarzının, çevrenin daha genel kavramların da etkisiyle verilen adlar (Kırg. Soğuşkül; *Soğuş* sözü, "Savaş", *kül* sözü ise "gül"den gelmektedir. Saparkül; *Sapar* sözü "sefer, seyahat", *kül* sözü ise "gül"dür), çocuğun çift milliyete sahip olması durumunda söyleyiş açısından ortak olabilecek adlar (*Deniz-Denis, Can-John, Su-Sue, Tuna-Tuna*) gibi. (Yalçıner 2004: 3120)

Günümüzde Türk dünyasında coğrafya ve tarihî yapıya paralel olarak ad verme geleneğinde farklılıklar görülür. Aynı dili konuşan farklı ülkelerde bile tercih edilen adlar arasında önemli bir başkalaşma göze çarpar. Bir Kazak Türkü ile Makedonya Türkünün adları arasında oldukça önemli farklar vardır. Anadolu'da pek az rastlanan *Hüdaverdi*'ye Balkanlarda hemen hemen hiç rastlayamamamıza karşılık, Türkistan'da *Huda* ve *Kuday* kelimelerine getirilen fiillerle türetilmiş adlara sıkça rastlanmaktadır.

"Bölgelerimize has adlar meselesi bizleri fazlasıyla yoran farklılıklara sahiptir" diyen Prof. Dr. Saim Sakaoğlu yörelere özgü adlandırmaların dikkatli ve meraklı araştırmacılar tarafından ortaya çıkarılacağını belirtir. Sakaoğlu, araştırmaya konu olan yörede bulunan pey-

gamber, veli ve kahramanların varlığının, adların veriliş nedenlerinin başında geldiğini vurgular: "Bu tür kişilerin adlarının çocuklara verilmesi de birkaç sebebe bağlanabilir. Nitekim bazı adlandırmalarda, çocuğun "hayırlı evlat" olması istenilirken, bazılarında da, çocuğun doğumu için ziyaret edilen türbede yatan ulu zata karşı duyulan saygı ön plana çıkmaktadır." (Sakaoğlu 1995: 377)

Ad verme geleneğinde çocuğu olmayanlar, erkek çocuk isteyenler ve çocuğu yaşamayan ailelerin önemli bir etken olduğu görülür. Böylece yüzyıllardan beri çocuklarımıza konulan, etrafımızdaki insanlardan ad olarak işittiğimiz bazı kelimelerin de ne için tercih edildiği ortaya çıkmaktadır. Anadolu'da sık başvurulan bir usul de çocuğu olmayan ya da doğan çocuğu uzun ömürlü olmayan bazı kadınların civardaki en yakın türbe ve tekkeye gidip dua edip adakta bulunmasıdır. Ancak gidilecek bu tekkenin, herhangi bir tekkeden ziyade çocuğun doğumu ve onun yaşaması ile ilgili bir özelliğinin olması gerekir. Buralarda dua edilmesi ve adakta bulunulması gibi hemen hepsinde ortak olan hareket tarzlarının yanında bazılarının ek olarak yapılması gereken uygulamaları vardır.

Anadolu'daki ad verme geleneğinde hemen her bölgede son derece yaygın olan kadın ve erkek adları vardır. Bu adların konulmasında dede ve ninelerin adları olmasının yanında *Ahmet, Hasan, Ali, Mehmet, Ayşe, Fatma* gibi adların seçiminde İslamiyetin rolü son derece fazladır. Anadolu'da ad verme geleneğinde bunların dışında başka sebeplere bağlı adlar da vardır. Sevilen bir öğretmenin, şefkatli bir hemşirenin, sayılan bir komutanın, köye ilk gelen devlet memurunun adının verilmesi de ad verme gelenekleri arasındadır. (Sakaoğlu 1995: 376-378)

Türk kültüründe önemli bir yeri olan ad verme geleneği bugüne kadar çeşitli yönleriyle ele alınmış ve Anadolu genelinde ad seçiminde izlenen yollar değişik yaklaşımlarla sınıflanmıştır. Bu sınıflandırmaların büyük bir kısmında, tarihten alınan adlar, dinî adlar, hayvan bitki, eşya, renk vb. türlü madde adlarının kişi adı olarak kullanılması konusunda bazı noktalarda farklılıklar görülmekle birlikte çalışmada yer verdiğimiz yöresel özelliklere değinilmemiştir. Anadolu'da aynı bölge içinde bile farklılıklar gösteren adlandırmalara ilişkin sınıflandırmalarda bazı noktalarda farklılıklar görülmekle birlikte, ad verme geleneğinde çok büyük bir fark görülmemektedir. Bu çalışmalarda Türk ad verme geleneğinin yörelere göre değişmeyen ortak özelliklerinin yanı sıra çocukların doğuş sırasına göre verilen adlarla, ilk çocuğa ilişkin beklentilerle, son olma isteği ve temennisine dair beklentiyi dile getiren adlar konusuna değinilmemiştir. Çalışma esas olarak böyle bir sınıflama denemesini içermektedir. Amaç, ad koymada özel bir anlam içermesi nedeniyle verilen adların, duyan kişilerce çocuğun sıralamadaki yerini akla getirmesi, tarihî, dinî adlar, aile büyüklerinin adları, yöresel adlar ile yer adları, hayvan ve bitki adları ve günümüze ilişkin değişen adlandırma anlayışları esas alınarak bir sınıflandırma denemesi yapmaktır. Bu sınıflandırmada yöredeki ad verme geleneğinde uzak geçmişte, yakın geçmişte ve günümüzde görülen adların hangi nedenlerle verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

A. **Çocuk sayısına bağlı adlar:**

a) Ailenin tek çocuğa sahip olduğunu gösteren veya düşündüren adlar

Bircan	*Ogün*
Birsen	*Tekalp*
Birol	*Yekta*
Birnur	

Bu gruba giren adlar, genellikle "bir, tek, yek" gibi sayı sıfatlarıyla çeşitli adlardan oluşan birleşik yapılardır. Türkçe+Türkçe; Türkçe+Arapça, Türkçe+Farsça gibi iki farklı dilden

de oluşabilen bu tür adlar, önemli yer tutar. Adların çoklukla "bir" ve "tek" gibi sayı adlarıyla oluşturulmasındaki amaç, çocuğun tek ve özel olduğu anlamını pekiştirmektir.

Bu gruptaki adlar, aynı zamanda ailenin sahip olduğu aynı cinsten çok sayıda çocuktan sonra gelen, diğer cinsten bireyi adlandırmada da kullanılmaktadır: *Gülderen, Güldane,Gülhatun,Güllü, Gülsen, Gültekin* vb. Bu tür adlandırmalar daha çok aynı cinsten kardeşler arasında bireyin tekliğini de ifade etmektedir: *Birgül, Birsen, Birten, Ersin, Ersen, Tekgül, Teksin* gibi. Bu sebeple bu tür adlar aynı grup altında verilmiştir.

"Gül" ve "Er" adlarının birleşik ad oluşturmasıyla yapılan adların bir kısmı da bu sınıfa girer. Bunlar daha çok ad+ad yapısındaki birleşik adlardır. Bu birleşik yapılar arasında Farsça ve Arapça olabileceği gibi bu dillerin birbirleriyle ya da Türkçeyle oluşturduğu yapılar da çokçadır.

1. Ailenin çok sayıda çocuğa sahip olduğunu gösteren veya düşündüren adlar:

Türklerde kız çocuklarının doğumu genellikle şefkat duyguları uyandırmakla birlikte, oğlanın doğumundan daha az istenmektedir. Bu sebeple ailede çok kız doğmuşsa artık erkek çocuk olması için üçüncü veya dördüncü kız çocuklarına *Yeter*, *Tamam, Döne* adı verilir. Özellikle *Döne* sözü, yörede "Bundan sonraki çocuklar erkek olsun" anlamında kullanılan bir addır.

Yeter, Sonol, Tamam, Durak gibi adlandırmalar ailenin yeteri kadar çocuğa sahip olduğunu, yeni bireylerin istenmediğini belirtmektedir. Bu tür adlar, bu yönüyle de ailenin birden fazla çocuğa sahip olduğunu düşündürmekte aynı zamanda ailenin yaşamayan bireylerinden sonra gelen çocukları adlandırmada da kullanılmaktadır.

Son olması düşünülen yani son olması istenilen çocuğa ad verilmesinde *Son, Dur, Yeter* gibi fiillerin emir ve istek kipleriyle bunlardan türetilmiş; *fiil+ad* veya *ad+fiil* yapısındaki birleşik yapılar yer almaktadır. Bu adlara örnekler şunlardır:

Duran
Durak
Durmuş
Dursun
Durkan
İmdat
Nihai
Nihayet
Sonnur
Soner
Sonay
Songül
Tamam
Yeter

3. Son olması düşünülen/istenilen çocuğa sahip olunduğunu gösteren veya düşündüren adlar:

Bu grupta yer alan adlar, ailenin son olması istenmiş çocukları için kullanılmaktadır. Bu yönleriyle aynı zamanda ailenin çok sayıda çocuğa sahip olduğunu göstermektedir.

Bu grupta genellikle Son, Dur, Yeter gibi fiillerin emir ve istek kipleri ile bunlardan türetilmiş; *fiil+ad* ya da *ad+fiil* yapısındaki birleşik yapılar yer almaktadır. *Erol, İmdat, Durmuş, Durak, Nihai, Sonad, Sonay, Soner, Songül, Sonnur, Yeter, Tamam,* gibi.

Erol
İmdat
Durmuş
Durak
Nihaî
Sonad
Sonay
Soner
Songül
Sonnur
Tamam
Yeter

B. Çocuk sırasına göre yapılan adlandırmalar:

Çocuk sırasına göre verilen adlar ise, anlam olarak sıra belirten adlar ile kültürel içerik yönüyle sıra belirten adlardan oluşmaktadır. Mesala birinci çocuğa verilen adlar genellikle "ilk" sözüyle kurulan birleşik yapılardan meydana gelir. Yine "ön" sözüyle kurulan birleşik adlar da önemli bir yer tutar. *Nevzat* gibi Türkçe olmayan adlar da aynı amaçla kullanılmaktadır. *Temel* gibi başlangıç anlamı içeren sözler de çocuğun doğum sırası hakkında bilgi vermektedir. Bu gruptaki birtakım adlandırmalar, ailenin ilk çocuğuna olduğu gibi diğer cinsten olan ilk çocuğuna da işaret edebilmektedir.

Bu gruptaki birtakım adlandırmalar, ailenin ilk çocuğuna olduğu gibi diğer cinsten olan ilk çocuğuna da işaret edebilmektedir.

Adem gibi başlangıç adları ile kültür içinde belli bir sıralamayla anılan kişi, kavram ve nesne adları da aynı amaçla sık sık ad olarak kullanılmaktadır. (Yalçıner 2004 : 3123-3124) vb. adlardır.

1. Anlam olarak sıra belirten adlar:

a) Birinci çocuğa verilen adlar:

Anlam olarak sıra belirten adlar şunlardır:

İlkay
İlkcan
İlkim
İlknur
İlksen
İlksel
İlkan
İlker
İlknaz
İlkiz
Öncel
Önder
Önad
Önay
Öncü
Öner
Öngül
Temel
Nevzat

b) İkinci çocuğa verilen adlar:

Arda : *Tür*. Sonra gelen
Sani: *Ar*. İkinci.
Saniye : *Ar.* İkinci.

c) Üçüncü çocuğa verilen adlar:

Salis: *Ar.* Üçüncü.
Salise: *Ar.* Üçüncü.

ç) Dördüncü çocuğa verilen adlar:

Rabia: *Ar.* Dördüncü

d) Son çocuğa verilen adlar:

Duran
Durdu
Durmuş
Dursun
Sonay
Songül
Netice
Hatemi
Toktamış
Tokmak

Soner	*Tosun*
Sonnur	*Torak-Turak (Durak)*

e) Sosyal ve kültürel hayatta herhangi bir sıralama ile anılan şahsiyetlerle bağlantılı adlar

Toplumun sosyal kültürel aşamaları ya da geçirdiği sosyal, siyasi ekonomik dönemler hakkında bilgi veren bu adlar bazen tek çocuğa bazen de tüm kardeşlere verilebilmektedir. Kardeşlerin adlarındaki anlam benzerliği, adların belli bir sıralama amacı güdülerek verildiğini gösterir. *Gazi, Kemal, Mustafa* veya *Barış, Bahar, Özgür* gibi.

C. Tarihî ve dinî kişiliklerin adları

a) İslam dini ve tarihiyle ilgili adlar:

Muhammed	*Hasan*
Emin	*Hüseyin*
Musa	*Ali*
Ömer	

b) İslam peygamberleri ve evliyalarının adları:

İslam peygamberlerinin adları genellikle aileye uğur ve bereket getireceğine inanılan ilk çocuğa verilir: *Harun, Yusuf, Yunus, Salih, İbrahim, Muhammed*.

Yeni doğan çocuğa ad vermede tüm Anadolu'da olduğu gibi Gaziantep'te de ulu zatların adlarıyla bağlantılı olan adlar, önemli bir yere sahiptir. *Memik, Ökkâş/ Ökkeş, Habeş* gibi erkek adlarının yaygın olduğunu yörede bu adların verilmesi bölgedeki türbeler ve onlara bağlanan güçlerle açıklanabilmektedir.

Gaziantep'te çocuğu yaşamayan veya uzun müddet çocuğu olmayan kadınlar, şehre beş altı saat mesafede "Memik Dede Türbesi"ne giderek dua edip kurban keserler. Çocukları erkek olursa *Memik* adını verirler. Diğer bir türbe de Gaziantep'e 12 saat mesafede "*Ükkâş*" adındaki türbedir. Bu türbede yatan zat, peygamberimizin nübüvet mihrini gören sahabeymiş. Çocuğu olmayanlar bu türbeye giderek kurban keserler ve Allah'a niyazda bulunurlar. Sonra da çocuklarının adını *Ükkâş/Ökkaş* koyarlar. Gaziantep'te çok yaygın olan bu ad *Ükkâş*, *Ukkeş, Ökkeş veya Hükkülü* biçiminde kullanılmaktadır.

Büyük kardeşleriyle arasında hayli yaş farkı olup kendisinden daha parlak bir gelecek beklenen çocuklara ise; *Bektaş, Eren, Eyüp, Enes, Furkan, Sait, Sait* vb. İsimleri verilir.

Kadınlar için konulan bazı dinî adların da erkek adlarıyla ilgili bir türbe veya tekkeye bağlı olduğu bilinmektedir. Gaziantep yöresinde yaygın olan *Satı, Sultan, Keziban,* Zehra gibi adlar bu özellikleri taşımaktadır.

Bilindiği gibi ailelerin çeşitli sebeplerle çocukları yaşamaz vefat eder. Bu aileler türbe ve tekkelere gidip adakta bulunurlar. Eğer çocukları yaşarsa ziyaret ettikleri ulu zatın adını verirler. Yörede çocuk düşüren kadınlarla çocuğu yaşamayanlar çocuklarına *Durdu* adını koyarlar. *Durdu, Durmuş, Durak* gibi adlar *fiil+g.zaman* eki, *fiil+ad* yapısındaki birleşik sözlerdir. Bunlar uzun ömürlü olması ve yaşaması istenen çocuklara verilen adlardır. Çocuğa bu isim verilince çocuğun yaşayıp ölümden kurtulacağına inanılır. Bu isim yörede hem kız hem de erkek çocuklara ad olarak verilmektedir. Ölen kardeşinden sonra doğan çocuğa ise "Doğumundan önce ermişlere adanan çocuk." anlamındaki *Satı* adı verilebilmektedir.

c) Türk ve İslam tarihine ait adlar ile İslam kahramanlarının ve tarihî şahsiyetlerin adları:

Türk ve İslam tarihiyle ilgili adlar değerli araştırmacı Cemil Cahit Güzelbey'in Hicri 10. ve 11. yy. ait Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinden tespit ettiği Türkçe adlardır. Günümüzde bu adların bazılarına rastlanmaktadır. Bu adlar: *Alparslan, Selçuk, Oğuz, Timur/Demir, Turgut.*

Alparslan
Bayazit
Karagöz
Malkoç
Manas
Oğuz
Oruç
Oruç Gazi
Okcu
Selçuk
Saruhan
Şahkulu
Tarhan/tarkan
Teymur/Timur
Timurhan/Temurhan
Toyduk
Turgut

Turhan: Eski Türklerde vergi ödemeyen, hükümdar huzuruna izinsiz girebilen, saygın kişi, soylu ve seçkin kimse. (Güzelbey 1984: 247-249)

ç) Boy, oymak ve oba gibi Türk topluluklarının adları ve Türk mitolojisinden alınan adlar:

Türklerde boy, oymak ve oba adlarının yer adları olarak verilmesi ve kişi adlarının da yer adı olması bir Türk töresi gereğidir. Yörede oldukça yaygın olan Türk boy ve oymak adlarından *Avşar, Bayadı, Barak, Bayındır, Cerit, Çepni, Çovdar/Çavdur, Eymür, Sarıca, Türkan* vb. adlar hem köy, mezra, ova, geçitlere ad olarak verildiği gibi aynı zamanda çocuklara ad olarak verilebilmektedir. (Balta 2010: 24)

Abdal
Avşar
Balabanlı/ Balaban/ Balabamlu
Bayadı
Barak
Bayıdır
Bulak/Bolak
Cerit
Çepni
Çovdar/Çavdur/Çavuldur
Eymür
Türkân
Gözübüyük
Karabudak/Karabulaklı
Karamanlı
Kızık
Koçak
Kurt
Sarı
Sarıca
Saruhan
Sevindik
Ulaşlı

d) Çocuğun doğduğu vakitle ilgili adlar:

Çocuğun doğduğu zaman dilimi aileler için çok önemli olduğundan bu zamanın adı çocuklara verilebilmektedir. *Gökçe, Gökçen, Gündeş, Seher, Şafak, Leyla* vb.

e) Çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsimle ilgili adlar:

Çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsimle ve doğa olaylarıyla ilgili adlar yöredeki ad verme geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Bu adlar: *Cuma, Arife, Recep, Ramazan, Bayram, Bahar*, *Kar, Yağmur* vb.

f) Hayvan, bitki, eşya, renk vb. adlar:

Türklerde hayvan, bitki, eşya, renk vb. türlü madde adları kişi adı olarak kullanılmıştır. (Gülensoy 1976: 258)

Hayvan adları: *Alaca, Arslan, Atmaca, Akbaba, Bülbül, Doğan, Karaca, Kavak, Kurt, Kuş, Laçin: Yiğit* Adam, *Kartal, Şahin, Atmaca.*

Bitki adları : *Bahar, Çiçek,Güllü, Selvi*

Renk adları: *Ağca, Kara, Pembe, Sarı*.

Doğadaki nesne adları: *Altın, İnci, Kaya*.

g) Ailenin ölmüş veya hayatta olan büyüklerinin adları:

Ailenin ölmüş veya hayatta olan büyüklerinin adları çocuklara ad olarak verilmektedir. Bu adlandırmada ninelerin, dedelerin ve özellikle genç yaşta ölen dayı, teyze, amca ve halaların adları konulabilmektedir.

Ayyüş, Meriş, İrebiş, Zellüh, Kâtibe, Tayyibe, Zennüp, Fattum, Gülfidan, Güldane, Nazlı, Cennet, Döndü, Döne, Beşire, Pembe, Ballı gibi kadın adları ile *Hanifi, Vakkas, Derviş, Talip, Turan* (Yörede Duran biçiminde telaffuz edilir), *Şahan, Oğuz, Ramazan, Abdullah, Abdi/ Abdo* gibi.

h) Ünlü bir sanatçı, siyasetçi, yazar, şarkıcı adları:

Günümüzdeki ad verme geleneğinde çocuklara yaşanılan dönemdeki ünlü bir siyasetçinin, sanatçının, spikerin adının önemli bir yere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin: *Barış, Gülben, İbrahim, Deniz, Kenan, Tarkan, Melisa, Necdet, Orhan, Deniz, Yağmur,* vb.

ı) Televizyon dizilerindeki kahramanlarının adları:

Televizyonda çok izlenen dizilerin kahramanlarının adları yöredeki adlandırmalarda tercih edilmektedir. Örneğin: *Necla, Leyla, Dilek, Melis, Melisa, Rüya, Selen, Selinay, Sumru* vb.

i) Akraba ya da komşu çocuğuna verilen adlar:

Akraba ya da komşu çocuğuna verilen, kulağa hoş gelen ve ilgi çeken, telaffuzu kolay adlar da ad verme geleneğinde dikkate değer bir yere sahiptir. Örneğin : *Ada, Ayça, Arda, Tuana, Sudem.*

k) Yabancı kökenli adlar:

Günümüzdeki ad verme geleneğinde Türkçe adlar tercih ediliyor olmakla birlikte yabancı kökenli özellikle Batı dillerinden Türkçeye geçmiş olan adlar ile Arapça ve Farsça adların önemli bir yere sahip olduğu gözlenmiştir. Yunanca kökenli *Pelin* (bir tür ot), *Melisa/Melis* (oğul otu), Farsça kökenli *Tuvana* (güçlü, kuvvetli) gibi adlar kız çocuklarına verilmektedir. Ad verme geleneğinde İslamiyetle ilgili adlar da eski önemini korumaktadır. Örneğin *Furkan, Harun, Hasan, Hüseyin, Yusuf, Bayram, Salih* gibi erkek adları ile *Ayşenur, Fatma, Nur, Nurcan, Nurnaz* gibi kız adlarının yaygınlığı bunu göstermektedir.

l) Anne baba adlarının ilk hecelerinden oluşan adlar:

Son yıllarda hızla yayılan bir ad verme yolu da anne ve babanın adlarından alınan hecelerin birleştirilmesidir. Adların ilk hecelerinin birleştirilmesi ile ortaya çıkan adlar genellikle anlamsız olmakta, hatta dilin kurallarına uymadığı için gülünç durumların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. *Cansu* (bu ad anlamlı olan ender örneklerdendir.), *Pekay, Şuay* gibi.

Sonuç

Çocuklara ad konulmasında görülen yeniliklere ilişkin yaptığımız gözlemler sonucunda ad verme geleneğinde önemli değişiklik meydana gelmiştir. Şehir kültüründe yaşayan ve annenin çalıştığı ailelerde çocuk sayısı 2 ile sınırlandırılmaktadır. Bugün çocuğun cinsiyeti

önceden tespit edilebilmekte, ad seçimi önceden planlanmaktadır. İlk çocuğu belirten *İlkay, İlkim, İlksen, Öncel, Önder, Önay, Önad, Öncü* gibi adlar ile son çocuğu belirten *Tamam, Yeter* gibi adlar yani ilk ve son ad geleneğinin şehir kültüründe geçerliliğini yitirdiği ortadır. Bu durum ailenin adlandırmada sayıyı belli eden ad verme kaygısı taşımadan daha özel anlamlar çağrıştıran adları seçmesine neden olmaktadır. Bunun yanında çocuğun tek oluşunu vurgulayan, hiç duyulmamış ya da ender duyulan adlar da çocuğun tek ve özel oluşunu vurgulamak için verilebilmektedir. *Ada, Su, Esin, Ozan, Bengü, Belisa, İlayda* vb.

Geçmişte İslam kültürünün ve tarihi kişiliklerin ağırlıklı olduğu Türk ad verme geleneğinde padişah ve devlet büyükleri ile tarihi kahramanların adlarının verilmesi nedeniyle Türkçe, Arapça ve Farsça adlar ön plandaydı. Gaziantep'te yakın geçmişe kadar *İkbal, Seher, Kezban, Karma, Sarma, Şükriye, Asiye, Lütfiye, Zekiye, Beşire, Pembe, Döndü, Döne, Yumma* gibi kız adları ile *Satılmış, Hösmen, Vakkas* gibi erkek adları artık çocuklara ad olarak verilmemektedir. Bugün kendini Batı kültürüne yakın hisseden veya Batı kültürü dairesinde bulunmak isteyen toplumun bu kültürden etkilenmesi de kaçınılmazdır. Televizyon dizilerindeki adlar ile Batı dillerinden alınan adlar dikkate değer çoğunluktadır. Türkçe adlara az da olsa rastlanmaktadır. Anne baba adlarının ilk heceleri ile oluşturulan ve Türkçenin kurallarına uymayan adlar da ad verme geleneğinde yerini almıştır.

KAYNAKÇA

Aysan, Adviye-Tuncay, Selma (1987), *Türk Adları Sözlüğü*, Ankara: Yayınları.

Balta, Nevin (2010),*Gaziantep Yer Adları Üzerine Bir İnceleme,* Gaziantep: Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını.

Devellioğlu, Ferit (1993), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitap Evi Yayını.

Erol, Aydil (1999), *Adlarımız,* İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayınları.

Gülensoy, Tuncer (1976), "Cebe" Adı hakkında" *Atsız Armağanı,* İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Güzelbey, Cemil Cahit(1987), "Gaziantep Yer Adları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.30, Ağustos 1987.

Güzelbey, Cemil Cahit (1984), "Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinde Türkçe Kişi Adları", *Türk Kültürü*, C. XXII, S. 252.

Kaya, Hüsamettin, *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Gonca Kitap Evi Yayınları.

Köksal, Aydın (1980), *Dil ile Ek*in, Ankara: TDK Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis (1977), *Türk Halkbilim*i, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Öztürk, Yard. Doç. Dr. Jale(2004), "Türkçede Ad Koyma Geleneğinde Değişmeler", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri II* (20-26 Eylül 2004), Ankara: TDK Yayını.

Rasonyl, Laszlo (1964), "Türklükte Kadın Adları", *TDAY-Belleten*, Ankara: TTK Basımevi.

Sakaoğlu, Prof. Dr. Saim (2001), *Türk Ad Bilimi I*, , Ankara: TDK Yayınları: 780, Ad Bilimi Çalışma Grubu: 1.

Sakaoğlu, Prof. Dr. Saim (1994), "Çocuklara Ad Konulmasında Görülen Yenilikler", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C.1994/I, S. 508.

Sakaoğlu, Prof. Dr. Saim(1995), "Anadolu'da Bölgelere Has Kişi Adları", T*ürk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi,* C: 1995/I, Sayı: 550.

Sevinç, Necdet (1993), "Gaziantep'te Yer Adları ve Türk Boyları, Türk Aşiretleri, Türk Oymakları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 26, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.

Türkçe Sözlük (2010), Ankara: TDK Yayını.

Türk Dil Kurumu (1963), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* C. I, S. 211/1, Ankara: TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu (1965), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. II, S. 211/2, Ankara: TDK Yayınları.
Türk Dil Kurumu (1970), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. III, S. 211/3, Ankara: TDK Yayınları.
Türk Dil Kurumu (1969), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. IV, S. 211/4, Ankara: TDK Yayınları.
Türk Dil Kurumu (1973), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. V, S. 211/5, Ankara: TDK Yayınları.
Türk Dil Kurumu (1973), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. VI, S. 211/6, Ankara: TDK Yayınları.
Türk Dil Kurumu (1974), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. VII, S. 211/7, Ankara: TDK Yayınları.
Türk Dil Kurumu (1975), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. VIII, , S . 211/8, Ankara: TDK Yayınları.
Türk Dil Kurumu (1977), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. IX, , S. 211/9, Ankara: TDK Yayınları.
Türk Dil Kurumu (1978), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. X, S. 211/10, Ankara: TDK Yayınları.
Türk Dil Kurumu (1979), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. IX, S. 211/11, Ankara: TDK Yayınları.
Yalçıner, Necla (2004), "Türkçede Son Çocuğa Verilen Adlar", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri II (20-26 Eylül 2004),* Ankara: TDK Yayını.
Yalgın, Ali Rıza (1941), "Gaziantep'te Ad Verme Adetleri", *Halk Bilgisi Haberleri*, C. 10, S. 112.

Özet

GAZİANTEP'TE ÇOCUKLARA AD VERME GELENEĞİ

Ad biliminin özel alanının inceleme alanlarından birini Kişi Adları Bilimi (Anthroponymy) oluşturmaktadır. Kişi adları bilimi içine ad, göbek adı, soyadı, takma adlar ve sanlar gibi ad türleri girmektedir. Kişi Adları Bilimi bütün toplumlarda kendi içinde bir gelenek oluşturmuştur. Her milletin kendine has bir ad verme sistemi vardır. Ad verme gelenekleri ve törenleri ise aynı ülkenin değişik birimlerinde bile farklılıklar gösterebilir. Eski Türklerde ad verme geleneğin kişinin adını hak etmesi gerekirken daha sonraki dönemlerde bu gelenek etkisini yitirir. *Dede Korkut Hikayeleri*'nde çoğunluğu Türkçe olan adlar, İslamiyetin kabulü ile yerini Arapça ve Farsça adlara bırakır. Peygamberler, İslam büyükleri ve evliyalarının adları ve dinî kavramları içeren soyut adlar önem kazanır. Türk adlandırmalarında her zaman değişmeyen bir unsur ise dinî ve tarihî kişilerin, kahramanların, devlet büyükleri, yazar ve sanatçıların adları ile çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsimle ilgili adlar, ailenin ölmüş bireylerinin adlarının çocuklara verilmesidir. Türk toplumunda dün çocuklarına nasıl ad veriliyordu, bugün nasıl veriliyor? Zamanla ortaya çıkan değişiklikler hangi sebeplere bağlanabilir.? Günümüzle eski adlar arasında ne gibi bir bağ kurulabilir? Türk ad verme geleneğinin özelliklerini taşıyan Gaziantep yöresinin çocuklara ad verme geleneğini yansıtmak suretiyle, Anadolu'da yaşatılan Türk adlandırmaları hakkında ayrıntılı bilgi vereceğiz.

Anahtar kelimeler: Ad verme geleneği, kız çocuk adı, erkek çocuk adı.

Abstract

THE TRADITION OF NAMING CHILDREN IN GAZIANTEP

Anthroponomy is one of the special units of naming science. The naming science includes proper names, middle names, surnames, nicknames and titles. Naming science has a tradition in every community. Every nation has a particular tradition for giving names to children. As for naming traditions and ceremonies, they can vary even in different parts of a county. According to the ancient Turkish traditions, a person needed to deserve his/her names in order to be given a name. However, this tradition was diminished in time. Although most of names were in Turkish in Dada Gorgut stories, these names were replaced by Arabic or Persian names after Turks' accepting Islam. Names of prophets, blessed men in Islam and names of saints as well as abstract names which refer to religious meanings have been attached importance. A Turkish tradition which has never changed with regards to giving name is that the name of religiously and historically important people, name of heroes, statesmen, authors and artists as well as the names related with the day and month in which the child is born and the names of the deceased members of families are given to children. How children were were given names in the past, and how are they given names today in the Turkish community? What is the reason of the changes which have emerged in time? What is the relationship between the names of today and those in the past? Reflecting the tradition of Gaziantep region with regards to giving names to children, which carries the Turkish tradition for giving names to children, we will give detailed information about naming in Turkish tradition.

Keywords: Naming Tradition, Name of a Baby Girl, Name of a Baby Boy.